

ПИТАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

МАТВІЄНКО Є.П.

ПЕНСІЯ ЗА ВІКОМ У СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

УДК 349.3

Актуальність теми. Право всіх громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством закріплене у ст. 46 Конституції України. Воно гарантується створенню в нашій країні державною системою соціального страхування, яка сьогодні потребує реформування. Суттю гарантій цього права є те, що держава в тій чи іншій формі повинна задовольняти потреби людей, якщо вони не спроможні в силу різних обставин забезпечити своє існування. Незадовільний стан пенсійної системи України свідчить сьогодні про необхідність проведення пенсійної реформи, основною метою якої є забезпечення гідного рівня життя громадянам, які протягом усього трудового життя платили пенсійні внески, і яка б була орієнтована на труднощі світової фінансової кризи та складну демографічну ситуацію.

Відповідно *метою статті* є визначення, на основі аналізу норм чинного пенсійного законодавства, основних умов реалізації права громадян на пенсію за віком у солідарній системі України.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми пенсійного забезпечення знаходяться у полі зору великої кількості дослідників. Серед них відомі українські (В.М. Андрійів, Н.Б. Бологіна, В.Я. Бурак, Т.З. Гарасимів, Р.І. Кондратьєв, М.М. Папієв, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипо, Б.І. Сташків, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Б.С. Стичинський, І.С. Ярошенко) і російські (В.С. Андреев, К.С. Батшина, А.Д. Зайкін, М.Л. Захаров, Р.І. Иванова, Є.Г. Тучкова) вчені.

Виклад основного матеріалу. В Україні створену єдину тривірневу систему пенсійного забезпечення. Вона виявляється насамперед у тому, що виплата пенсій практично всім категоріям пенсіонерів здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України і, частково, дотацій з Державного бюджету. Солідарна система гарантує громадянам України однакові можливості, умови та норми здійснення одного з найважливіших соціальних прав на всій території країни. Ця система побудована на солідарності поколінь, перерозподілу коштів від працюючого до не-

працездатного. Вона ставить майбутній розмір пенсії у залежності від величини заробітку, з якого сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу.

В Україні нараховується понад 13,5 мільйонів пенсіонерів. Основну їх кількість (12 млн.) складають громадяни, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». До інших категорії громадян (а це більше 1 млн.) належать, особи, яким призначені так звані спеціальні пенсії, а саме наукові (науково-педагогічні) працівники, державні службовці, народні депутати, прокурори, громадяни, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, військовослужбовці тощо. Отже, як бачимо, переважна більшість людей, а це майже 95% пенсіонерів, при досягненні визначеного Законом віку отримують трудову пенсію [6, с. 44].

У зв'язку з введенням в дію 1 січня 2004 року Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» система пенсійного забезпечення дещо змінилася, це відповідно вплинуло й на види пенсій, в порівнянні з тими, які були передбачені Законом України «Про пенсійне забезпечення». На сьогоднішній день солідарна система страхування передбачає такі види пенсійних виплат:

- 1) пенсія за віком;
- 2) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);
- 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

Стаття 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачає певне коло застрахованих осіб, які мають право на призначення пенсії у солідарній системі. До таких осіб належать:

- 1) громадяни України, які застраховані згідно із цим Законом та досягли пенсійного віку чи визнані інвалідами в установленому законодавством порядку і мають необхідний для призначення відповідного виду пенсії страховий стаж, а в разі смерті цих осіб - члени їхніх сімей, зазначені у статті 36 цього Закону, та інші особи, передбачені цим Законом;

- 2) особи, яким до дня набрання чинності цим Законом була призначена пенсія відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» (крім соціальних пенсій) або була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на призначення пенсії за Законом України «Про пенсійне забезпечення» - за умови, якщо вони не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел, а також у випадках, передбачених цим Законом, - члени їхніх сімей;

3) іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають право на отримання пенсійних виплат і соціальних послуг із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування нарівні з громадянами України на умовах та в порядку, передбачених цим Законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Мають право на умовах, визначених цим Законом, на отримання пенсії і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду і ті особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, але добровільно сплачували страхові внески в порядку та розмірах, встановлених законом, до солідарної системи пенсійного страхування.

Головним видом матеріального забезпечення непрацездатних громадян є пенсії за віком. Якщо відобразити це у цифрах, то із загальної кількості пенсіонерів 13,5 млн. осіб – близько 10 млн. це пенсіонери за віком.

Пенсія за віком відрізняється від інших видів пенсійного забезпечення. Приміром, від пенсії з інвалідності вона відрізняється тим, що її призначення не залежить від фактичного стану непрацездатності людини. Різниця між пенсією за вислугу років та пенсією за віком полягає у тому, що для отримання пенсії за віком є необхідним певний вік, а право на пенсію за вислугу років зазвичай не передбачає досягнення будь-якого віку.

Пенсія за віком, як прийнято вважати, — це пенсія, яка встановлюється з досягненням певного віку та за умови наявності необхідного стажу роботи.

Вік, який дає право на даний вид пенсії, називається пенсійним. Хоча термін «пенсійний вік» у законодавстві не вживається. Пенсійний вік не збігається з настанням старості і, як правило, пов'язаний не з фактичною непрацездатністю особи, а тільки з її можливим настанням.

Вперше пенсійний вік в Україні був встановлений у 1928 році для чоловіків 60 років, а жінок – 55 років. Зазначений вік є нижчим у порівнянні з іншими країнами. Так, наприклад, на сьогоднішній день у Німеччині цей вік для чоловіків та жінок становить 65 років. Але вже з 2012 року він збільшиться до 67. Однак, за прогнозами експертів, навіть таке підвищення вікової планки не є достатнім, щоб держава впоралася з виплатою пенсій. Провідні німецькі економісти пропонують підвищити термін виходу на пенсію до 70 років – тільки таким чином буде досягнутий баланс між працюючими і пенсіонерами. Незважаючи на

численні протести, у Франції набув чинності закон про пенсійну реформу, якщо передбачає підвищення пенсійного віку з 60 до 62 років як для чоловіків так і для жінок. У Великобританії вік виходу на пенсію для чоловіків становить 65 років, відповідно для жінок – 60. Але у 2010-2020 рр. в країні планується зрівняти пенсійний вік для чоловіків та жінок, а вже до 2046 року він буде збільшений до 68 років. Отже, враховуючи існуючий сьогодні дефіцит коштів в Пенсійному фонді України та досвід інших країн, безперечно в нашій країні необхідне підвищення вікової планки виходу на пенсію. В іншому випадку просто не вистачить коштів на їх виплату [2].

Право на пенсію за віком нерозривно пов'язане з трудовою діяльністю людини. Її тривалість вимірюється в роках, місяцях і днях і прийнято називати «страховим (трудоим) стажем». Страховий стаж належить до категорії трудового стажу, тобто наявність трудового стажу має бути підтверджена сплатою страхових внесків. Основною метою виділення страхового стажу в самостійний вид трудового стажу є вдосконалення механізму визначення розмірів пенсій залежно від фактичної тривалості сплати страхових внесків протягом усієї трудової діяльності. Але страховий стаж не скасовує існуючі види трудового стажу. Саме тому, право на отримання пенсії за віком визначає загальний страховий (трудоий) стаж. Його можна визначити як сумарну тривалість всіх передбачених чинним законодавством періодів суспільно корисної діяльності людини, на якій вона підлягала обов'язковому соціальному страхуванню. Місце роботи, час, перерви в трудовій діяльності, причини звільнення не мають значення. Цим загальний стаж відрізняється від інших видів трудового стажу спеціального і безперервного [5, с. 12-13].

Пенсійний вік і тривалість загального стажу, як основні умови призначення пенсії, встановлюються законом. Отже, право на пенсію за віком мають чоловіки – при досягненні 60-ти років та жінки – при досягненні 55-ти років та страхового стажу не менше 5 років.

Згідно з частиною 1 ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розмір пенсії за віком визначається за формулою $P = Z_p * K_c$, де P – розмір пенсії, у гривнях; Z_p – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до ст. 40 цього ж Закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях; K_c – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до ст.25 цього ж Закону [1].

Мінімальний розмір пенсії за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок 20 років страхового стажу встановлюється в розмірі 20 % середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузі економіки України, за

попередній рік, яка визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики. Щодо максимального розміру пенсії, то на даний час, він не обмежується.

За наявності страхового стажу меншої тривалості, ніж передбачено частиною першою цієї статті, пенсія за віком встановлюється в розмірі, пропорційному наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком. В свою чергу, за кожний повний рік роботи понад 25 років чоловікам і 20 років – жінкам пенсію збільшують на 1% середньомісячного заробітку, але не менше як на 1% мінімального розміру пенсії. Обчислена за такою формулою пенсія не може перевищувати 75% середньомісячного заробітку

Якщо особа виявить бажання працювати і одержувати пенсію з більш пізнього строку, пенсія за віком підвищується на 3% розміру пенсії, якщо відкладено вихід на пенсію на 1 рік, на 6,71% - на 2 роки, на 11,83% - на 3 роки, на 18,54% - на 4 роки, на 27,07% - на 5 років, на 36,46% - на 6 років, на 46,85% - на 7 років, на 58,43% - на 8 років, на 71,19% - на 9 років, на 85,32%, якщо вихід на пенсію відкладено на 10 років. При цьому підвищення розміру пенсії можливе лише за повний рік страхового стажу [4, с. 214-216].

Пенсії за віком є довічними пенсіями. Після досягнення пенсійного віку особа може продовжувати трудову діяльність і при цьому отримувати пенсію. Кожні два роки працюючий пенсіонер має право на перерахунок своєї пенсії. Однак, якщо пенсія була призначена при неповному стажі роботи і, продовжуючи працювати, пенсіонер набув стажу, достатнього для призначення повної пенсії, перерахунок проводять незалежно від того, скільки часу минуло після призначення такої пенсії.

У пенсійному забезпеченні літніх людей існують і деякі проблемні питання. Наприклад, у самому процесі призначення пенсії. Так, відповідно до п. 39 Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженого постановою правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005р. № 22-1, органами Пенсійного фонду не пізніше 10 днів після надходження заяви з необхідними для призначення, перерахунку, переведення з одного виду пенсії на інший та поновлення раніше призначеної пенсії документами повинно бути прийнято рішення щодо призначення, перерахунку, переведення з одного виду пенсії на інший та поновлення раніше призначеної пенсії. Виплата пенсії ж проводиться не пізніше одного місяця з дня прийняття рішення про призначення, перерахунок, переведення з одного виду пенсії на інший та про поновлення пенсії [3].

Але, на жаль, процес призначення і виплати пенсій є досить трудомісткий. Як засвідчує досвід роботи, на практиці деколи він може затягуватися на досить довгий проміжок часу. Причиною цього, в першу чергу, є неналежний рівень кваліфікації працівників, що пояснюється великою плінністю кадрів в даних органах; низькою заробітною платною спеціалістів відділів пенсійного забезпечення; великим об'ємом роботи тощо. Все це змушує людей шукати іншу роботу. А це означає, що нові працівники часто не мають належної кваліфікації, і це не дозволяє їм ефективно використовувати свої професійні функції. Тому, самі роботи з кадрами, підвищенню їх професійного рівня необхідно надалі приділяти особливу увагу. Для цього важливо продовжити практику навчання молоді у вищих навчальних закладах за направленнями Пенсійного фонду. Звичайно, ці заходи будуть ефективними за умови забезпечення професійного росту і кваліфікації працівників Фонду, підвищення дисципліни і якості їх роботи.

Велика кількість довідок, підтверджуючих документів, їх перевірок, безперечно, теж є причиною затянутості процесу призначення пенсій. Вважається, що складність процесу захищає від незаконно призначених пенсій, але, на жаль, це не так. На нашу думку, слід зробити цей процес більш простішим і менш бюрократичним, що дозволить пришвидчити його.

Висновок. Таким чином, пенсія за віком є логічним результатом багаторічної праці людини. Вона є основною гарантією права громадян на матеріальне забезпечення у старості. Розмір пенсії повинен гарантувати особі гідний рівень життя, соціальну злагоду та задовольняти на прожитковому рівні її постійно зростаючі фізіологічні та духовні потреби.

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49-51. — Ст.376.

2. Огляд світового досвіду запровадження пенсійних реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=94986&cat_id=99092.

3. Постанова правління Пенсійного фонду України «Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 25 листопада 2005 р. № 22-1 // Все про бухгалтерський облік. — 2005. — № 51. — С. 45-61.

4. Прилишко С.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник / С.М. Прилишко, І. С. Ярошенко – Харків. – 2009. – 434 с.

5. Сирота І.М. Страховий (трудоий) стаж як головна умова пенсійного забезпечення у солідарній системі / І.М. Сирота // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – Одеса, 2010. – Вип.52 – С. 12-19.

6. Сирота И.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины: Науч.-практ. коммент. и сб. нормат. актов / И.М. Сирота – Х.: Одиссей. — 2009. — 816 с.

Матвієнко С.П. Пенсія за віком у солідарній системі України

У статті розкриваються умови необхідні для реалізації права на пенсію за віком, а саме досягнення встановленого законодавством віку та наявність необхідного загального стажу роботи (страхового стажу), визначені основні проблемні питання пенсійного забезпечення громадян у старості.

Ключові слова: пенсія за віком, пенсійний вік, страховий (трудоий) стаж, пенсійне забезпечення.

Матвиенко Е.П. Пенсия по возрасту в солидарной системе Украины

В статье раскрываются условия необходимые для реализации права на пенсию по возрасту, а именно достижение установленного законодательством возраста и наличие необходимого общего стажа работы (страхового стажа), определены основные проблемные вопросы пенсионного обеспечения граждан в старости.

Ключевые слова: пенсия по возрасту, пенсионный возраст, страховой (трудоий) стаж, пенсионное обеспечение.

Matviienko I.P. Pension on age in the solidary system of Ukraine

In the article terms necessary for realization rights on the pension on age open up, namely achievement of the age set by the legislation and presence of necessary general experience of the work (insurance experience), certain basic problem questions of pension providing citizens in a head.

Keywords: pension on age, retirement age, insurance (labour) experience, pension providing.

Рим О.М.

НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ УГОД ПРО НЕ- КОНКУРЕНЦІЮ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

УДК 349.22:331.104.009.12

В Україні незважаючи на прогресивний поступ законодавства у сфері регулювання нечесної конкуренції, на законодавчому рівні відносини конкуренції працівника і роботодавця і досі залишаються нечітко врегульованими.

Попри те, що у вітчизняному трудовому законодавстві відсутні спеціальні норми щодо регулювання конкуренції у трудових правовідносинах, в Україні вже сьогодні практикується підписання найманими працівниками односторонніх зобов'язань (розписок) про неконкуренцію та угод про неконкуренцію як при прийнятті на роботу, так і при звільненні. Існуюча практика вчинення наведених вище угод засвідчує факт існування проблеми конкуренції у трудових правовідносинах і намагання сторін трудового договору вирішити її за допомогою договірного регулювання цих суспільних відносин.